

Анна Гудима, канд. філол. наук
ORCID ID: 0000-0003-2081-0791
e-mail: h.hudyma@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

"ЧИГИРИНСЬКИЙ ДИСКУРС" ШЕВЧЕНКОВИХ ПОЕЗІЙ

Вступ. *Визначна роль Чигирин в українській історії обумовлена тим, що період функціонування міста як столиці – 1648–1676 рр. – був часом існування й гетьманської Української держави. З огляду на це Шевченків "чигиринський" дискурс набуває вагомого значення в межах його історіософії. А оскільки не лише державницьке право характеризує Чигирин, але й той факт, що саме там було ухвалене рішення про прийняття московської протекції, важливо з'ясувати Шевченків погляд на роль.*

Мета статті – проаналізувати Шевченкові твори, звернені до образу Чигирин та його долі; з'ясувати пов'язані з цим значимі для поета сенси; визначити роль образу-символу Чигирин в Шевченковому дискурсі.

Методи. *Застосовуються герменевтичний, компаративний методи, аналізу та синтезу.*

Результати. *З'ясовано, що Чигирин посів вагоме місце в картині світу Шевченка. Проаналізовано поетичні твори, звернені до образу української гетьманської столиці. У межах Шевченкового "чигиринського" дискурсу ключовими вважаємо поетичний твір – "Чигирине, Чигирине..." та малярський – "Дари в Чигирині 1649 року" (обидва 1844 р.), відповідно до того значення, що його цим мистецьким твором надавав сам автор.*

У Т. Шевченка з Чигирином асоціюються державна ідея, героїчна визвольна боротьба. "Освячення" поетом Чигирин (визнання його святим) закономірно стосується відповідного сприйняття ним чигиринської доби української історії, позначеної волею та державністю, до 1676 р.

Висновки. *У Шевченка, починаючи від поеми "Гайдамаки" і завершуючи поезіями 1848 року, зустрічаємо два образи Чигирин: гетьманського, у пору своєї слави, державної ролі, та Чигирин,*

підневільного московщині, а потім російській імперії, що немов заступають один одного.

У межах "чигиринського" дискурсу Шевченкових поезій, з огляду на підневільне становище України, найперше помітні мотиви занепаду козацької слави, держави, національного самоусвідомлення та національної пам'яті ("Гайдамаки", "Чигрине, Чигрине...", "Заступила чорна хмара..."), роздвоєння національного організму (два Івани – "Великий льох", Самойлович – Дорошенко – "Заступила чорна хмара..."). Належить також звернути увагу на те, що навіть коли поет зображає Чигирин в антипольській парадигмі, відповідні твори сповнені виразно антимосковським змістом, оскільки як нагадування про колишню велич Чигириня, так і зображення занепадалого сучасного стану колись славетної козацької столиці промовляють про руйнівний московський внесок.

Ключові слова: Чигирин, українська історія, гетьманська Українська держава, символ, Т. Шевченко.

Вступ

До теми, пов'язаної з Чигирином, ми зверталися не раз: не лише в контексті Шевченкової творчості (Hudyma, 2024, 2020b), але й літописних текстів (Гудима, 2021a, 2021b) та поетичного доробку П. Куліша (Гудима, 2020a). Вона не втратила для нас своєї ваги й тепер.

Підставою для хронологічно першого звернення до образу Чигириня в порівняльному аспекті з "Історією Русів" послужила найперше частотність згадувань поетом української гетьманської столиці (найбільше з-поміж інших топонімів: 23 рази), що, ясна річ, вже цим виокремлює топонім. До того ж Шевченко є автором низки малюнків, присвячених Чигирину: не лише у плинні сучасної йому доби (відтак, відображені краєвиди та пам'ятки Чигиринщини), але й історичних подій. І саме історичний контекст, такий важливий для Шевченка, поза яким поет не мислив себе, і є найсуттєвішим.

Одним із засновків згадуваної статті (Гудима, 2020b) є те, що "Чигирин – духовно споріднений Т. Шевченку" (Гудина, 2020b, 94). Ця теза зостається для нас вкрай важливою. З одного боку, може видатися не до кінця проясненим висловлене, з огляду на те, що історично гетьманська столиця Чигирин була саме тим місцем, де Б. Хмельницький прийняв протекцію московщини. Тож до цього питання ми повернемося дещо згодом.

Мета розвідки – проаналізувати Шевченкові твори, звернені до образу Чигирина та його долі; з'ясувати пов'язані з цим значимі для поета сенси; визначити роль образу-символу Чигирина в Шевченковому дискурсі.

Результати

Існування гетьманської Української держави безпосередньо пов'язане з Чигирином: "Своє державницьке право, – зазначає Я. Дзира, – Чигирин оберігав з 1648 до 1676 року, коли його захопила Московія, і тоді Україна втратила свою самостійність і соборність" (Дзира, 2021, с. 96).

Місто було столицею гетьманів Б. Хмельницького, І. Виговського, Ю. Хмельницького, П. Тетері, П. Дорошенка. У Шевченкових поетичних творах з'являються сюжети, у яких фігурує Чигирин за обрання на гетьманство "преславного запорожця Павла Кравченка-Наливайка" (сюжет, запозичений з "Історії Русів"), за Б. Хмельницького ("Великий льох"), завершального етапу гетьманства П. Дорошенка ("Заступила чорна хмара..."), періоду Гайдамаччини ("Гайдамаки"), підпорядкування російській імперії ("Чигрине, Чигрине..."); окрім реального історичного контексту, у поета Чигирин зображений у містерійному просторі ("Великий льох", друга частина), у профетичних візіях.

Історично з містом пов'язані славні сторінки – становлення та власне існування гетьманської Української держави – та в той же час доба Руїни. Розбрат, братовбивча війна, втрата ідеї незалежної держави безпосередньо торкаються Чигирина і позначаються на його становищі. Місто фігурує у межах антипольського, антиросійського та антитурецького протистояння.

У Т. Шевченка Чигирин згадується на сторінках таких поетичних творів: "Гайдамаки" (1839–1841), "Чигрине, Чигрине..." (1844), "Великий льох" (1845), "Княжна" (1847), "Хустина" (1847), "У неділеньку у святую..." (1848) та "Заступила чорна хмара..." (1848).

Уперше поет звертається до образу Чигирина в поемі "Гайдамаки" (розділ "Свято в Чигирині"), де з іменем Чигирин пов'язуються гетьмани, панування, козацька слава, хоча й у часі вже минулому, перейденому. Це – з одного боку. Тож Шевченкові

згадки про Чигирин доби Гетьманщини віддунюють ностальгією за колишньою звитягою та здобутками. З другого боку, супровідним до образу є мотив занепаду козацької слави та козацької держави, актуальний як для періоду напередодні гайдамацького руху, так і вже сучасного Шевченкові часу. Чигирин за Гайдамаччини, знову повсталий до боротьби: "На гвалт України / Орли налетіли; вони рознесуть / Ляхам, жидам кару; / За кров і пожари / Пеклом гайдамаки ляхам оддадуть" (Шевченко, 2003b, с. 147), – бачиться в межах антипольського протистояння. При цьому Шевченко промовляє про тяглість національно-визвольної боротьби українців, починаючи із С. Наливайка. Для поета місто є уособленням всієї України, тому Чигирин та Україна в поета йдуть у парі: "І Україна, і Чигирин" (Шевченко, 2003b, с. 157); освячені в Чигирині ножі "Розібрали, заблищали / По всій Україні" (Шевченко, 2003b, с. 157). Хоча, як зазначають історики, повстання Коліївщини насправді охопило аж ніяк не всю Україну.

У зображеному Шевченком піднесенні Чигирин до боротьби – за повстання Коліївщини – немов відгукується знамените козацьке прислів'я, повторюване й українськими масонами першої чверті XIX ст., що сонце сходить саме в Чигирині, тобто саме Чигирин є осердям волі, що має пробудитися до життя.

Без сумніву, місто, як впливає із тексту "Гайдамаків", посіло вагоме місце в картині світу Шевченка: "...кладеться апологія козацькій столиці – Чигирину, який в часи поета бачився у вигляді *"козацької слави убогих руїн"* (курсив автора. – А. Г.), загалом Чигирин у візії минулого України займає в Т. Шевченка особливе місце, бо він зве його святим і бачить столицею козацької волі, а отже, держави" (Шевчук, 2001, с. 46).

Так чи інакше, переконані, ключовими в межах Шевченкового "чигиринського" дискурсу є поетичний твір – "Чигрине, Чигрине..." (19 лютого 1844 р.) та малярський – "Дари в Чигирині 1649 року" (березень–травень 1844 р.), відповідно до того значення, що його цим творам надавав сам автор. Саме історіософським віршем "Чигрине, Чигрине..." поет відкриває свою рукописну збірку "Три літа" (таким чином порушивши хронологічний принцип розташування поезій у збірці). Щодо

офорту митця, що єдиний як твір на історичну тематику увійшов до альбому "Живописна Україна", то згідно з Шевченковим баченням така винятковість зображення найбільше зумовлюється непересічною вагомістю відтвореної події в історичному сенсі. (До альбому "Живописна Україна" увійшли такі офорти: "У Києві", "Судня рада", "Дари в Чигирині 1649 року", "Старости", "Казка", "Видубицький монастир у Києві").

Того ж 1844 року побачило світ друге видання "Кобзаря", зброшурованого з нерозпроданими примірниками поеми "Гайдамаки" – під назвою "Чигиринський Кобзар і Гайдамаки". І хоча, як стверджують (Бондарева, 2020, р. 160), назва видання належить видавцеві І. Лисенкову (якому поет продав права на свої твори) – проте вона влучно відображає напрямок думок поета в межах уже плідного творення поезій нового періоду.

Шевченко вперше у межах своєї подорожі Україною 1843 р. відвідав Чигирин восени, що за якийсь час під впливом низки чинників (найперше, як переконливо доводить Ю. Барабаш, знайомства з другою столицею імперії, відбудованою після пожежі 1812 р.) вилилося в епохальний твір "Чигрине, Чигрине...". Назагал свої враження від побаченої української дійсності він висловив у листі від 26 листопада 1844 р. до Я. Кухаренка: "Був я уторік на Україні – був у Межигорського Спаса. І на Хортиці, і скрізь був і все плакав, сплюндрували нашу Україну катової віри німота з москалями, щоб вони переказилися" (Шевченко, 2003а, с. 31). Тож Шевченкове "А я, юродивий, на твоїх руїнах / Марно сльози трачу..." ("Чигрине, Чигрине...") (Шевченко, 2003б, с. 254) передає його стан вже в поетичному жанрі; юродивим поет називає себе тому, що "сказав своїм землякам страшну правду, якої вони воліли не бачити, і він у своїй звазі почувався самотнім" (Дзюба, 2018, с. 228).

Віршем "Чигрине, Чигрине...", відзначає Л. Білецький, поет розпочинає "найповажніший цикл своїх творів" (Білецький, 1952, с. 184), збірку "Три літа". Звертаючись до змісту поезії, відзначимо, що поет констатує стан занепаду як Чигирин, так і всієї України (як наслідок укладеної Переяславської угоди). Він промовляє про "викорчовування історичної пам'яті та національного самоусвідомлення українського народу" (Дзюба,

2018, с. 226); порушує питання щодо результативності боротьби проти історичних ворогів українського народу, її безплідності (тоді як плодами мала бути воля, а значить державність).

У творі також "бере свій початок мотив Шевченкової національної самокритики, осмислення того сумного факту, що в трагедії України... винні не тільки зовнішні ворожі сили, винна й вона сама" (Барабаш, 2011, р. 332). Звучить туга за тим, що було втрачено своє: "стеги, ліси / І всю Україну" (Шевченко, 2003b, с. 255) – не без участі Чигирина, адже таки "проспав" уже здобуте, поступившись цим ворогові.

При цьому автор не обмежується лише фіксацією наявного стану речей, діагностуванням загальнонаціональної недуги. Споглядаючи сон Чигирина, ліричний герой автора, ставить перед собою як поетом мету: "відродження української нації; підносить засоби, – духовно й морально усвідомлювати нарід (виділення автора. – А. Г.)" (Білецький, 1952, с. 192), щоби переродити "пасивних невільників деспота... зродити тих козаків колишніх, що в муках умирали з Україною на устах. Це є такі великі завдання, що під силу тільки генієві..." (Білецький, 1952, с. 194).

У добу козаччини суспільну ниву "обробляли" шаблями, збройний чин визначав долю нації. У Шевченкову добу на зміну зброї реальній прийшла зброя духовна – слово. Сон Чигирина, переконаний поет, триватиме не довіку, а поки "встане / Правда на сім світі" (Шевченко, 2003b, с. 256). І засобом національного відродження має стати українське слово, безпосередньо його, Шевченкове, слово.

Л. Білецький, запитуючи: "Чому Шевченко надав цій поемі такого значення?" (Білецький, 1952, с. 184), у своїй відповіді звертає увагу на неоднозначність Чигирина, а саме на двоякість сенсів, пов'язаних із ним: "...в Чигирині і в Богдановій церкві створився і новий задум Гетьмана Богдана Хмельницького: поєднатися з Москвою в 1654 р. З Чигирина розпочалась так блискуче будуватись українська держава. Той самий Богдан із старшиною в Чигирині її добровільно і зліквідував" (Білецький, 1952, с. 185). Так, у Чигирині 1652 р. відбулася вирішальна рада гетьмана зі старшинами щодо обрання корисного союзу,

рішення якої виявилось на користь московщини, на чиєму боці був Б. Хмельницький. У Чигирині були підготовлені договірні статті, тут відбувся вибір промосковської орієнтації.

А проте в Т. Шевченка з містом асоціюються державна ідея, героїчна визвольна боротьба, тоді як з відступом від цих ідей асоціювався Переяслав. У його свідомості Чигирин, як і Київ, – святе місто. "Освячення" поетом Чигирин (визнання його святим) закономірно стосується відповідного сприйняття ним чигиринської доби української історії, позначеної волею та державністю, – до 1676 р. Тож зітхання, туга за гетьманським Чигирином стосується не лише самого міста, а й простягається на більше утворення – державне. Тут вчувається літописне (Величкове) розуміння означника чигиринський як "опозиційного до москви", конфронтаційного щодо неї. Що виявилось в політиці українських правобережних гетьманів від І. Виговського до П. Дорошенка.

Повертаючись до власне збірки "Три літа", належить звернути увагу на концепцію автора, що розпочинає свою книгу віршем "Чигрине, Чигрине...", у якому звучить мотив "переродження нації" (Білецький, 1952, с. 192), "національного самоочищення" (Барабаш, 2011, с. 334), і закінчує своїм заповітом українському народові "Як умру, то поховайте...", "яким викликає революційне поривання до свободи і боротьби за неї" (Білецький, 1952, с. 189). Таким чином Шевченко немов накреслює дієвий шлях для земляків: від національного самоочищення, національного освідомлення – до збройного виступу в боротьбі за волю.

Як маляр він, звернений до історії Чигирин, відтворює події, що виявляють силу та непідвладність чужинцям гетьманської столиці (офорт "Дари в Чигирині 1649 р." та малюнок тушшю "Смерть Богдана Хмельницького", 1836–1837). Він фокусує свою увагу на прибутті до гетьмана посланців від турецького султана, польського короля та московського царя з великими дарами із пропозиціями протекції, що сталося 1649 р. Ця подія засвідчувала "визнання значних воїнських здобутків та вольності українського народу" (Гудима, 2020b, с. 86). Офорт немов доповнює образ гетьманського Чигирин, явлений

у "Гайдамаках", однак у ситуації беззаперечної переваги Гетьманщини над ймовірними союзниками, мавши змогу обирати і зробити для себе найвдаліший геополітичний вибір.

На малюнку "Смерть Богдана Хмельницького" (що його детально прочитує Р. Харчук (Харчук, 2019, с. 80–81)) Шевченко зобразив гетьмана, який під час аудієнції з царським посланцем Бутурліном напередодні своєї смерті відстояв право мати зовнішньополітичні зносини, відкинувши московські звинувачення в допомозі шведському королю. Таким чином він не визнавав московської зверхності над Україною, з цією метою зображений на малюнку і митрополит С. Косів як противник об'єднання з московією.

Так само в поемі "Гайдамаки" хоч Чигирин явно зображений у вирі подій українсько-польського протистояння, а проте сучасне Чигирин – Шевченкового часу, як і всієї України, як впливає зі змісту твору, породжує думки про московський внесок у його долю, зокрема: "Гетьмани, гетьмани, якби-то ви встали, / Встали, подивились на той Чигирин, / Що ви будували, де ви панували! / Заплакали б тяжко, бо ви б не пізнали / Козацької слави убогих руїн" (Шевченко, 2003b, с. 147).

Вірш "Чигрине, Чигрине...", звертає увагу Ю. Барабаш, "перейнятий у своєму підтексті... виразно *антимосковським* (тут і далі виділення автора. – А. Г.) настроєм і змістом" (Барабаш, 2011, с. 323). "Головним був той підтекст вірша... – продовжує дослідник, – із якого з граничною ясністю випливало, *кому* саме "завдячує" своєю сучасною долею занедбаного, "повитого жидовою" повітового містечка, Чигирин, колишня гетьманська столиця, а нині "старець малосилий". <...> Треба бути сліпим до історії та глухим до поезії, щоб не відчувати, як зловісна тінь Москви-Московицини, захланної, неситої імперії, незримо зависає над створеною Шевченком апокаліптичною картиною..." (Барабаш, 2011, с. 323–324). Тоді як для загалу існування Малоросії в межах російської імперії сприймалося як благо (Харчук, 2019, с. 31).

За два роки після перших відвідин України поет у вересні 1845-го знову побував на Чигиринщині, зібравши матеріал для обіцяних підписникам нових випусків "Живописної України", на

жаль, не зреалізованих. Пізніше – 21 жовтня у с. Мар'їнському – він пише містерію "Великий льох", у якій згадується гетьманський Чигирин за Б. Хмельницького (до Переяславської угоди).

Містична візія народження близнят-антагоністів Іванів в Україні з містерії також пов'язана з Чигирином. Він стає вісником і свідком цього як знакове місце: "Он, бачите, над Києвом / Мітла простяглася, / І над Дніпром і Тясмином / Земля простяглася? / Чи чуєте? Застогнала / Гора над Чигирином. / О!.. Сміється і ридає / Уся Україна!" (Шевченко, 2003b, с. 323).

Як і вірш "Чигрине, Чигрине...", містерія "Великий льох" завершується переконаністю, що "Встане Україна. / І розвіє тьму неволі, / Світ правди засвітить, / І помоляться на волі / Невольничі діти!.." (Шевченко, 2003b, с. 328).

Щодо інших поетичних творів, у вірші "Хустина" Чигирин постає як джерело національно-визвольних починань та рухів, у добу своєї та української слави; у поемі "Княжна" лише згадується Чигиринський дівочий монастир, також змальований Шевченком 1845 р.

"Як козацька столиця, з якої лунають гасла до повстання (ідея "Святого Чигирина)" (Шевчук, 2001, с. 64), Чигирин подається у вірші "У неділеньку у святую...". Тут незрівнянно щонайбільше звучить славень Чигирину. Сама подія, що послужила основою для фабули твору – врочисте обрання гетьмана на козацькій раді в Чигирині за однастайного рішення громади, а потому – узгодженого переобрання на становище гетьмана молодого претендента Павла Кравченка-Наливайка – створює відповідний настрій торжества, загальної згоди, піднесеності, що нічим не потьмарюються. Чигирин тут постає в антипольській парадигмі.

Образ "славного-преславного" Чигирина в Шевченка різко дисонує з сучасною йому дійсністю занедбаного й забутого повітового містечка. Так чи інакше нагадування про колишню велич нашої держави на думки про причини його занепаду, адже "убогі руїни" відсилають саме до періоду московського панування.

Чигирин напередодні втрати свого столичного статусу в результаті подій 1676 р., спрямованих на захоплення міста об'єднаним військом лівобережного гетьмана І. Самойловича та

царського боярина Г. Ромодановського, постає в поемі "Заступила чорна хмара...". Тоді П. Дорошенко був змушений здати клейноди обложникам міста, зректися гетьманства. Цю подію й художньо інтерпретує Т. Шевченко. Цікаво, що козацькі літописці по-різному трактують вчинений Дорошенком вимушений крок. Згідно з літописами Самовидця та Г. Грабянки, гетьман керувався егоїстичним бажанням зберегти собі життя. За С. Величком – не так: гетьман зрікся гетьманства "за свою й чигиринську цілість" (Гудима, 2021а, с. 277). У Шевченка ж винятково дбання про свою столицю та землю спонукали його до зречення. Так із падінням Дорошенка (названого Шевченком славним, на протигау "дурному" Самойловичу) загинула справа звільнення України від ворожих сил.

Упродовж надзвичайно плідного у творчому плані для поета 1848 р. з'являється тільки декілька текстів на історичну тематику: поруч із "[Царі]", "Швачка", "Ой чого ти почорніло..." аж два – вірш "У неділеньку у святую..." та поема "Заступила чорна хмара..." – відмінні, проте, тематично та настроєво, зосереджені довкола Чигирини. Ними поет завершує свої роздуми про місто та його долю (обидва датуються вереснем–груднем 1848 р.).

Висновки

У свідомості Шевченка Чигирин – святе місто, що є "символом козацької, власне української національної волі й боротьби за Україну" (Шевчук, 2001, с. 70). Свята слава Чигирини обумовлена його державницьким буттям у минулому. Його ж стан "старця малосилого" промовляє про нівеляцію тривалого шляху боротьби за звільнення України від ворога (найперше московського, адже досі чинного), не увінчаного сподіваними й очікуваними результатами.

У Шевченка, починаючи від поеми "Гайдамаки" і завершуючи поезіями 1848 року, зустрічаємо два образи Чигирини: гетьманського, у пору своєї слави, державної ролі, та Чигирини, підневільного московщині, а потім російській імперії, що немов заступають один одного. Таким чином поет від початку ясно бачив руйнівний московський внесок в українське буття.

У межах "чигиринського" дискурсу Шевченкових поезій, з огляду на підневільне становище України, найперше помітні мотиви занепаду козацької слави, держави, національного самоусвідомлення та національної пам'яті ("Гайдамаки", "Чигрине, Чигрине...", "Заступила чорна хмара..."), роздвоєння національного організму (два Івани – "Великий льох", Самойлович – Дорошенко – "Заступила чорна хмара..."). Належить також звернути увагу на те, що навіть коли поет зображає Чигирин в антипольській парадигмі, відповідні твори сповнені виразно антимосковським змістом, оскільки як нагадування про колишню велич Чигирин, так і зображення занепадного сучасного стану колись славетної козацької столиці промовляють про руйнівний московський внесок. Споглядаючи занепад України, поет твердо вірить у її відродження.

Не менш важливим є і те, що, ведучи мову про ті чи інші виклики перед Україною та народом, Шевченко показує, як ідея України продовжує жити і скеровує до чину (відповідного ситуації): чи то, приміром, гайдамаків у їхній відсічі ворогові, чи то Дорошенка, що в патових обставинах наступу численного ворога, вболіваючи за Чигирин та Україну, віддає гетьманські клейноди та поступається своїм гетьманським містом, або ж самого Шевченка, що надихається до праці з пробудження національної пам'яті та відродження української нації, досягнувши трагізм української історії та сучасності.

Список використаних джерел

Барабаш, Ю. (2011). "Чигрине, Чигрине...". *Барабаш Ю. Просторинь Шевченкового слова* (с. 321–339). Темпора.

Білецький, Л. (1952). "Чигрине, Чигрине...". *Тарас Шевченко. Кобзар*. Т. 2. Вінніпег: Видавнича Спілка "Тризуб". С. 190–195.

Бондарева, Н. О. (2020). "Чигиринський Кобзар і Гайдамаки" Тараса Шевченка: проблеми синхронної рецепції. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Т. 31 (70), № 2, ч. 3. С. 159–164.

Гудима, А. О. (2020а). Навколочигиринські сенси в поезіях П. Куліша. *Літературознавчі студії: збірник наукових праць*. Вип. 1 (59). С. 24–37.

Гудима, А. О. (2020b). Образ Чигирин в поезіях Тараса Шевченка та в "Історії Русів". *Шевченкознавчі студії: збірник наукових праць*. Вип. 1. С. 84–97.

Гудима, А. О. (2021a). Тема загибелі Чигирин у козацьких літописах. *Закарпатські філологічні студії: збірник наукових праць Ужгородського національного університету*. Випуск 16. С. 275–282.

Гудима, А. О. (2021b). Тема Чигирин в літописі Самійла Величка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : філологія*. Вип. 47. Том 2. С. 199–203.

Гудима, А. (2024). *Козацький спадок у Шевченковій візії: тема козаччини, Запорізька Січ у плінні історичних подій, образ Чигирин та "козацький" автопортрет 1860 року*. Боронь О., Генералюк Л., Гудима А. та ін. Тарас Шевченко: сучасна рецепція (О. Сліпущко, Ред.). ВПЦ "Київський університет". <https://taras210.knu.ua>

Дзира, Я. (2001). Тарас Шевченко і три столиці української гетьманської держави: Чигирин, Батурин і Глухів. *Історико-географічні дослідження в Україні*. Вип. 5. С. 94–117. https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzyra/Taras_Shevchenko_i_try_stolytsi_Ukrainskoi_Hetmanskoj_derzhavy_Chyhyryn_Baturyn_i_Hlukhiv.pdf?

Дзюба, І. М. (2018). *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. 2-ге вид., доопрац. Вид. дім "Києво-Могилянська академія".

Харчук, Р. (2019). *Історична пам'ять Т. Г. Шевченка : спроба реконструкції : монографія*. ВЦ "Академія".

Шевченко, Т. (2003а). *Повне зібрання творів у 6 т. Т. 6 : Листи* / редкол. М. Г. Жулинський (голова) та ін. Наукова думка.

Шевченко, Т. (2003б). *Повне зібрання творів у 6 т. Т. 1 : Поезія 1837–1847* / редкол. М. Г. Жулинський (голова) та ін. Наукова думка.

Шевченко, Т. (2003с). *Повне зібрання творів у 6 т. Т. 2 : Поезія 1847–1861* / редкол. М. Г. Жулинський (голова) та ін. Наукова думка.

Шевчук, В. О. (2001). *"Personae verbum" (Слово іночасне) : Розмисел*. Твім-інтер.

References

Barabash, Yu. (2011). "Chyhyryn, O Chyhyryn..." *Barabash Yu. The space of Shevchenko's words*. Tempora. Pp. 321–339 [in Ukrainian].

Biletskyi, L. (1952). "Chyhyryn, O Chyhyryn..." *Taras Shevchenko. Kobzar*. Vol. 2. Pp. 190–195 [in Ukrainian].

Bondareva, N. O. (2020). "Chyhyrnskyi Kobzar and Haidamaky" of Taras Shevchenko : synchronization problems. *Scholarly notes of V.I. Vernadsky TNU. Series: Philology. Social communications*. Vol. 31 (70), № 2, part 3. Pp. 159–164 [in Ukrainian].

Hudyma, A. O. (2020a). The meanings, close to Chygyryn, in the poems of P. Kulish. *Literary studies : a collection of scientific papers*. Vol. 1 (59). Pp. 24–37 [in Ukrainian].

Hudyma, A. O. (2020b). The image of Chygyryn in the poems of Taras Shevchenko and in "History of the Rus". *Shevchenko's studies : a collection of scientific works*. Vol. 1. Pp. 84–97 [in Ukrainian].

Hudyma, A. O. (2021a). The topic of Chygyryn's death in Cossack chronicles. *Transcarpathian philological studies : a collection of scientific works of the Uzhgorod National University*. Vol. 16. Pp. 275–282 [in Ukrainian].

Hudyma, A. O. (2021b). The topic of Chygyryn in the annals of Samiyla Velichka. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series : philology. Vol. 47, № 2. Pp. 199–203 [in Ukrainian].

Hudyma, A. O. (2024). Cossack Heritage in Shevchenko's Vision: the Theme of the Cossacks, the Zaporozhian Sich in the Movement of Historical Events, the Image of Chygyryn, and the "Cossack" Self-Portrait of 1860. *Boron O., Generaliuk L., Hudyma A. and others. Taras Shevchenko : modern reception : a monograph / Oleksandr Boron, Lesia Generaliuk, Anna Hudyma and others ; (science editor O. Slipushko). PPC "Kyiv University".* <https://taras210.knu.ua> [in Ukrainian].

Dzyra, Ya. (2001). Taras Shevchenko and the three capitals of the Ukrainian hetman state : Chygyryn, Baturyn and Glukhiv. *Historical and geographical research in Ukraine*. Vol. 5. Pp. 94–117. https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzyra/Taras_Shevchenko_i_try_stolytsi_Ukrainskoi_Hetmanskoi_derzhavy_Chyhyryn_Baturyn_i_Hlukhiv.pdf? [in Ukrainian].

Dziuba, I. M. (2018). *Taras Shevchenko. Life and Creativity*. 2nd ed. Publishing house "Kyiv-Mohyla Academy" [in Ukrainian].

Kharchuk, R. *Historical memory of T. G. Shevchenko : an attempt at reconstruction : a monograph*. PC "Academy" [in Ukrainian].

Shevchenko, T. (2003a). *Complete collection of works in 6 volumes. Vol. 6 : Letters* / editor. M. G. Zhulynskyi (head) and others. Naukova dumka [in Ukrainian].

Shevchenko, T. (2003b). *Complete collection of works in 6 volumes. Vol. 1 : Poetry 1837–1847* / editor. M. G. Zhulynskyi (head) and others. Naukova dumka [in Ukrainian].

Shevchenko T. (2003c). *Complete collection of works in 6 volumes. Vol. 2: Poetry 1847–1861* / editor. M. G. Zhulynskyi (head) and others. Naukova dumka [in Ukrainian].

Shevchuk, V. O. (2001). "Personae verbum" (The hypostatic word) : Reflection. Twim inter [in Ukrainian].

Отримано редакцією збірника / Received: 01.10.24

Прорецензовано / Revised: 11.10.24

Схвалено до друку / Accepted: 15.10.24

Anna Hudyma, PhD (Philol.), Assist.

ORCID ID: 0000-0003-2081-0791

e-mail: h.hudyma@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

"CHYHYRYN'S DISCOURSE" OF SHEVCHENKO'S POEMS

Introduction. *The significant role of Chyhyryn in Ukrainian history is due to the fact that the period of the city's functioning as the capital – 1648–1676 – was also the time of the Ukrainian Hetmanate state. In view of this, Shevchenko's "Chyhyryn" discourse acquires significant importance within the limits of his historiography. Not only the state-scale matters are attributed Chyhyryn, but also the*

fact that there was made the decision to accept Moscow's patronage. That is why it is important to find out Shevchenko's view on this issue.

The purpose of the article is to analyze Shevchenko's poems concerned with the image of Chyhyryn and its fate; to find out the related meanings that are significant for the poet; to determine the role of the image-symbol of Chyhyryn in Shevchenko's discourse.

Methods. Hermeneutic, comparative methods, analysis and synthesis are used.

Results. It was found that Chyhyryn occupied an important place in Shevchenko's picture of the world. His poems referring to the image of the Ukrainian hetman's capital were analyzed. Within the scope of Shevchenko's "Chyhyryn" discourse, the poem – "Chyhyryn, O Chyhyryn..." and the painting – "Gifts in Chyhyryn in 1649" (both 1844) are in our opinion the key ones. This according to the meaning that the author himself gave to these works of art.

According to T. Shevchenko, Chyhyryn is associated with the statehood idea and the heroic liberation struggle. The poet's "sanctification" of Chyhyryn (recognition of it as a holy place) naturally refers to his corresponding perception of Chyhyryn's era of Ukrainian history, marked by freedom and statehood, until 1676.

Conclusions. In Shevchenko's poems, starting with "Haydamaky" and ending with the poems of 1848, we faced the two images of Chyhyryn: the hetman's ones, in the time of its glory, statehood role, and the one enslaved by the Muscovites, and then by the Russian Empire, which seem to stand in for each other.

Within the scope of the "Chyhyryn" discourse in Shevchenko's poems, in view of the enslaved situation of Ukraine, the first noticeable thing is the decline of Cossack glory, the state, national self-awareness and national memory ("Haydamaky", "Chyhyryn, O Chyhyryn...", "A black cloud has set in..."), bifurcation of the national organism (two Ivans - "Big Cellar", Samoilovych – Doroshenko – "A black cloud has set in..."). It should also be noted that even when the poet portrays Chyhyryn in an anti-Polish paradigm, his works are filled with distinctly anti-Moscow content, since both the reminder of Chyhyryn's former greatness and the depiction of the decayed modern state of the once glorious Cossack capital speak of the destructive Moscow's contribution.

Keywords: Chyhyryn, Ukrainian history, Ukrainian Hetmanate state, symbol, T. Shevchenko.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.